

SANTUARIS MARIANS DEL BAGES AMB TRADICIO REMEIERA

VILLEGAS i MARTINEZ, Francesc.

INTRODUCCIO

El folklorista català Joan Amades deia en una de les seves principals obres (1), que l'home d'arreu de tots els temps s'ha sentit empès per l'afany intens de viure, i de fer viure tot allò que l'envoltava, que podia contribuir al seu desig de vida i a la perpetuació de l'espècie, sentiments innats fisiològicament en tots els éssers animals i vegetals. Per l'efecte d'aquest sentiment, l'home ha divinitzat i venerat les forces naturals i tot allò que als seus ulls tenia quelcom d'excepcional o de sobresortint.

Així, no és pas estrany que l'home cristià, hagi sembrat el món catòlic d'innombrables capelles, ermites o santuaris, dedicats a les moltes i diverses advocacions que hom ha donat a Déu, la Mare de Déu, els sants o les santes. Catalunya i especialment el Bages com a terra eminentment agrícola, formen part d'aquest context i en tots els pobles hi ha una gran quantitat d'esglésies amb advocacions fortament arrelades a la població, moltes d'elles confiades a la titularitat d'un sant o santa, benefactors.

L'estudi breu que presentem en aquest treball és dedicat solament als santuaris de caire marià de la comarca, però cal no oblidar que, moltes poblacions, tenen per patró a sants i santes també reconeguts popularment com a advocats i protectors de moltes de les malalties o calamitats que l'home ha patit o pateix. També, són o han estat, protectors del camp o dels animals, béns importantíssims per a la gent de pagès.

A Catalunya, fins ben entrada la Baixa Edat Mitjana, prevalgué una gran devoció pels sants, centrada en les relíquies o sepulcres dels primers màrtirs cristians, ermites i bisbes (2). Aquesta devoció més local, convivia amb la dedicada a Maria, que com a Mare de Déu, era venerada internacionalment.

En el segle XVI, reneix amb força el culte als sants curatius d'epidèmies, és a dir, els que per la seva intervenció, podien minvar els efectes de les maluries que assotaven el nostre país. Així, sant Sebastià, sant Roc o inclús sant Cristòfol, tenen una gran predicació com advocats contra la pesta i les calamitats, devoció que s'havia iniciat en els segles medievals, quan els estralls mortals es produïen sense que la medicina

d'aquell temps pogué fer-hi gran cosa. Els homes cercaven com a únic consol, ajuda teúrgica en aquests patrocinadors.

També sant Sadurní, sant Valentí, sant Ponç, sant Martí, sant Isidre i un llarg etc., de sants, estan estretament relacionats amb la devoció i la fe dels nostres avantpassats i, encara avui, de molts conciutadans i comarcans nostres.

Molt sovint, hom encara resa o veu resar algú davant del titular d'alguna de les més de cinc-centes esglésies que hi ha al Bages, demanant la curació d'una malaltia, la guarició d'un mal, la bona realització d'una operació, un bon part, o simplement, el soldat d'una fractura. Antigament, hom inclús pregava per a l'expulsió del mal intern que algunes persones creien posseir, els endimoniaments, o simplement, per a obtenir un consol els afligits, una vida plàcida sense malalties, o per altres aspectes més materials, com demanar una bona pluja per als camps.

Fins els segles XI i XII però, i sobretot a partir del segle XIII, amb la divulgació de moltes llegendes fantàstiques de la troballa d'una imatge, no agafarà el culte a la Mare de Déu una gran importància que, en successives embranzides, ja no decaurà més fins els nostres dies. Al segle XIX, malgrat l'adopció de les primeres mesures higièniques, tan de caràcter particular com públiques, i amb l'arribada dels primers avenços científics i mèdics, el culte a Maria en els seus santuaris específics tornarà a reprendre amb força, idealitzant la Mare de Déu, com a figura polivalent, intercessora contra tota malura, inclús desbancant el culte als sants que tradicionalment eren invocats contra aquells mals.

SANTUARIS

Dels 25 santuaris més importants del Bages en que hem basat aquest estudi, la majoria de marededéus són invocades en els seus goigs pels devots, d'una forma general per a recuperació de la seva salut, sovint amb expressions "cureu-nos de tot mal" o "doneu-nos salut". Molts d'ells, potser els més reconeguts i famosos, també són tinguts com a intercessors d'un bon part, per a protegir-se de l'esterilitat, o per a tenir les mares llet bona i abundant, per alletar llurs fillets. En dos d'ells, Coaner i Joncadella, la marededéu era també invocada per a guarir els trencats i, en un altre grup de sis santuaris més, per a protegir-se de pestes i calamitats o curar-se del "mal penós" o del "mal menjador".

Tot i les innombrables advocacions sota les quals es venera Maria en les moltíssimes esglésies i parròquies, és en el santuari especialment dedicat a Ella, on els fidels han manifestat la seva fe d'una manera més intensa, ja sigui pelegrinant-hi de forma particular, en família o col·lectivament en els tradicionals aplecs o festivitats religioses.

Generalment aquests santuaris estan tots ells situats en punts estratègics de la regió, en indrets naturals molt atractius, ja sigui perquè dominen una gran extensió de

terra o perquè són erigits prop d'elements naturals de forta atracció per a la gent del camp: una font, un torrent, una pineda, etc.

Els ex-vots i retaulons que encara penjen de molts dels cambrils dels nostres santuaris, són fruit d'una tradició d'ofrenes, de presentalles o sacrificis que es perd en els temps més arcaics i primitius. Són fets com agraïment a la Mare de Déu, ja sigui en el compliment d'una prometença, o per haver escoltat una súplica fervorosa o atorgat una gràcia en ocasió d'una gran dificultat, perill o malaltia. Aquests recorden la gràcia per Ella rebuda.

El seu costum pagà, ofrena a una divinitat, fou adoptat pel cristianisme provinent d'Itàlia. Amb el temps, esdevingué una pràctica generalitzada, la petita ofrena d'un ex-vot de cera o la simple llàntia que sobretot avui, s'utilitza en totes les esglésies (3).

ELS GOIGS

El cant dels goigs, cançons religioses laudatòries i encomiàstiques, és una de les manifestacions de devoció popular més arrelada durant segles en les nostres esglésies i santuaris. Els més antics, generalment de text anònim dels segles XVI i XVII, són cantats amb una melodia dita popular, fiada a la memòria, ja que poques vegades és impresa en el full de la lletra.

De la nostra col·lecció particular d'aproximadament dotze-mil goigs, hem extret les notes per l'elaboració d'aquest treball que, naturalment, per la reduïda extensió que ha de tenir, és notablement superficial. El nostre interès aquí, mentre no publiquem el llibre "Les maresdedeu antigues de la Comarca de Bages", és mostrar una pinzellada d'aquest reconeixement curatiu i remeier que tenen i han tingut les imatges de Maria en els seus santuaris de la nostra Comarca de Bages al llarg dels segles.

ADVOCACIONS

Atenent les lletres dels goigs com a testimoni de la principal funció remeiera que els nostres santuaris marians han tingut en la seva història, hem agrupat en quatre grans grups els seus textos reivindicatius, que són els següents:

1.- Imatges implorades contra les pestes i calamitats, així també contra els mals dolents com els anomenats "penós" o "menjador"

Santa Maria de la Salut de Viladordis, Manresa
Nostra Senyora de l'Assumpció de Balsareny
Santa Maria de Claret
Santa Maria del Grauet, a Massana
Nostra Senyora del Patrocini de Cardona
Nostra Senyora de Castellet

2.- Imatges invocades per tal de tenir una bona gestació les parteres, per un bon part, per evitar l'esterilitat o per un bon alletament

Mare de Déu del Remei, parròquia de Relat, Avinyó
Santa Maria de l'Estany
Nostra Senyora de la Tosca, Marfà
Santa Maria de Joncadella
Santa Maria de Claret
Mare de Déu de Coaner
Nostra Senyora de Castellet

3.- Santuaris amb tradició curativa pels trencats:

Santa Maria de Joncadella
Mare de Déu de Coaner

4.- Imatges guaridores de tot mal o remeieres de salut:

Santa Maria de Montserrat
Mare de Déu del castell de Balsareny
Nostra Senyora de la Pictat, Sant Miquel de Cardona
Nostra Senyora de l'Assumpció d'El Vilar
Mare de Déu del Pla, Castellfolit del Boix
Nostra Senyora de Lourdes, Castellnou de Bages
Nostra Senyora de Viladelleva, Callús
Santa Maria del Grau de Fals
Santa Maria de Gaià
Mare de Déu de la Misericòrdia, Moià
Nostra Senyora del Remei, Moià
Mare de Déu de Loreto, Moià
Santa Maria de Navarres
Nostra Senyora de Fucimanya, Sallent
Mare de Déu de Gràcia, Sant Salvador de Guardiola
Mare de Déu del Remei, Manresa

Nota: En aquest darrer grup, caldria encabir-hi totes les marededéus de la comarca, ja que com a mares per als devots, són constantment implorades per tal d'aconseguir benestar i salut.

BREU NOTICIA DELS SANTUARIS REMEIERS DEL BAGES

Santa Maria de la Salut de Viladordis (m. de Manresa)

Edifici romànic, amb restes d'època anterior preromànica. D'una sola nau, absis semicircular i campanar de torre quadrada. La Mare de Déu és una talla primitiva del segle XIV, molt restaurada actualment. El 1337 ja tenim notícia d'una concentració de manresans per demanar menjar per a la població, degut a qué per pestes i calamitats, aquest escassejava. El 1444 hi ha una processó per implorar la pluja, organitzada pels

Consellers de la ciutat, on hi varen participar tots els manresans, excepte els malalts, "amb devoció i descalços". Al segle XVII, tant perjudicial pels mals contagiosos, es pregà col·lectivament a la Mare de Déu de Viladordis, implorant-li salut, advocació que ha perdurat fins els nostres dies. Celebra festa el 8 de setembre, diada de les marededéus trobades. Les seves nombroses edicions de goigs proclamen:

"Aquest poble té probat/ que per tot dolor i mal/ sou medicina cordial,/si de cor vos ha invocat/ promte se veu deslliurat/ del càstig que lo afligia. Hermosa estrella del dia/ de la matinada Aurora/ siau nostra protectora/ Arca de Salut, Maria."

Nostra Senyora de l'Assumpció de Balsareny (m. de Balsareny)

Església parroquial del poble de Balsareny que conserva restes de la primitiva construcció romànica del segle XIII en les parets de la façana i part de la nau, així com en la torre del campanar. El conjunt fou reedificat en el mateix solar que ocupà l'església primitiva al llarg del segle XVI i primers del XVII.

Aquesta parròquia, des del primer d'octubre de 1957, pertany al bisbat de Solsona, malgrat que des de l'antigor ho era del de Vic. La seva advocació és dedicada a l'Assumpció de la Reina dels Angels.

En uns goigs de 1875 fets a la impremta manresana de Roca, del carrer de Sant Miquel, llegim:

"Verge i Mare, os suplicám
que aparteu d'aquesta terra
sequedat, llagosta i guerra
pedra, neula, peste i fam;
i la mes assoladora
de les plagues l'heretgia
Siau nostra protectora
Reina dels Angels Maria."

Santa Maria de Claret (m. de Santpedor)

La vella construcció romànica de Santa Maria de Claret, es troba al bell mig de l'anomenat Pla de Bages, justament al darrera de l'església de Santa Anna, a uns dos quilòmetres de la població de Santpedor.

Era una església pertanyent a l'antic terme de la ciutat de Manresa, i una de les set filials de Santa Maria, la Seu manresana. El lloc de Claret ja surt esmentat el 1037 i la seva església el 1086. Al seu voltant s'hi formà una sagrera que més tardanament es fortificà. Actualment és restaurada però desafectada del culte. Al seu interior, es descobrí recentment una altra esglesiola més petita i anterior a la construcció romànica actual del segle XII.

Pensem que la imatge venerada com Santa Anna, a la capella del costat, és una talla de la Mare de Déu de Claret amb el Nen, adaptada per aquesta advocació i per aquest motiu, la incloïm en aquesta relació de santuaris remeiers, encara que els goigs són dedicats a la santa, mare de la Verge, i diuen així:

"Contra les febres ardents
i contra esterilitat
es vostre nom implorat
i en altres mals pestilents
sou medecina probada
contra tot mal i dolor."

"Las donas, que Vos reclaman,
ab molta devoció,
que fills o fillas demanan,
alcançaulos aqueix do;
y lo part ab alegria,
sens pena, dany, ni remor."

Santa Maria del Grauet de Massana (m. d'Aguilar)

Edifici recentment restaurat del romànic rural de casa nostra, segurament de finals del segle XII o principis del XIII. En les obres d'aquesta darrera remodelació, es varen suprimir les restes d'un absis semicircular del segle XI, segurament pertanyents a un petit priorat o convent. En l'actualitat aquesta església pertany a l'agregat de Massana (Maçana?), lloc alterós que domina la contrada i que pertany a la comarca d'Igualada, mal anomenada d'Anoia.

No es conserva cap imatge de la Mare de Déu, però alguns goigs antics de Nostra Sra. del Grauet, sufragània de Manresa, editats per l'antiga i ja desapareguda Impremta Vives de Manresa, reclamen a la Mare de Déu:

"Los devots fiats en Vos
promptament los ajudeu:
Deslliurals del mal penós
que prové de temps no breu."

La capella es troba situada dins la vall de petites muntanyes que arrenquen de Castellar i porten a Massana, al bell mig del punt geogràfic del castell de Grevalosa, per això els seus goigs ens recorden que:

"Saben sou tan piadosa
lo veïnat tot a Vos vé,
Castellar i Grevalosa,
sens deixar el del Sagué..."

En alguna edició més recent, hem vist altres invocacions com:

"Els devots vénen a Vós
quan els puny de dolor greu
Allunyeu el mal penós,
que el sofriment sigui breu."

"Sigueu nostra protectora
en eixuts i tempestats
i la nostra defensora
de perills i malvestats."

Nostra Senyora del Patrocini de Cardona (m. de Cardona)

Mare de Déu venerada a l'altar major de l'església parroquial de Sant Miquel de Cardona, situada dins el clos murallat del segle XIVè. És un notable edifici gòtic de gran espai interior amb esveltes voltes. A la torre campanar, quadrada, recentment s'hi han descobert uns finestrals geminats, de major antiguitat que la resta del conjunt gòtic (s. XII). La Mare de Déu del Patrocini, imatge gòtica portada a Marsella el 1423, fou col·locada a l'altar major, en el retaule principal de l'església, que es modificà a finals del segle XV.

La Mare de Déu del Patrocini és la patrona de la població i els vilatans li han tingut des de sempre una gran estima i veneració. Uns goigs de 1872 fets a la impremta Roca de Manresa, ens declaren la intercessió miraclera d'aquesta imatge:

"En Vos son depositats
de Déu gràcies i favors,
puig en les penes majors
del tot los remeis lograts;
declarada miraclera
dels mals exterminadora
Patrocineu pues Senyora
al devot que en Vos espera.
(tornada):
En vida i hora postrera
Divina consoladora:
patrocineu pues Senyora
al devot que en Vos espera."

Nostra Senyora de Castellet (m. de Sant Vicenç de Castellet)

Santuari començat a perfilar al segle XIV, que té origen en una capella pre-romànica del segle IX o X, que serví per a ús del Castellet de Bages, citat ja l'any 1001, malgrat que era existent de molt abans.

L'Església de Santa Maria no surt documentada fins l'any 1205 en fer-se-li una deixa testamentària. El santuari, consta a partir de l'any 1341, quan sabem que hi tenia un sacerdot beneficiari que era a la vegada procurador de les rendes del senyor del castell. Del 1364 ja hi ha anotades romeries i àdhuc processons. Els manresans hi han acudit sovint a demanar l'aigua pels camps o en temps de pestilències i còlera. Són conegudes les de 1650, per pestes, i la de 1854 pel còlera.

L'edifici actual conserva part de l'església romànica, i a sota, les restes del conjunt pre-romànic que darrerament servien de cisterna. Fou edificat el 1884, allargant el conjunt antic i capgirant l'altar.

A la masia de Les Vives, propera al santuari, es conserva una imatge romànica de la Mare de Déu de Castellet, talla en fusta del segle XII, força feta malbé, però d'un interès iconogràfic excepcional.

La gran producció de goigs que ha tingut aquesta advocació ens parla de la tradició remeiera que la devoció a aquesta marededéu bagenca inspirava als nostres avant-passats:

"Als que us invocan, Senyora,
ab fé viva y de bon cor;
los curau-prest y tota hora
lo horrible mal menjador:
per tot lo cual si vos agrada
lo remey sempre es molt cert
siau la nostra advocada
Vos Reyna de Castellet.

.....

A tota esteril dona
queus prega ab devoció,
alcançauli gran Senyora
lo fruit de benedicció
y per tal successió
dauí abundancia de llet
Siau....

Per curar el "mal menjador"
Vos del cel acudiu llesta.
El que implor devoció
santificat sempre resta.
En tot mal, aixut i pesta
a tothom heu satisfet.

Mare de Déu del Remei, Parròquia de Relat (m. d'Avinyó)

La parròquia de Relat, situada en un planell de la riba esquerra de la riera del mateix nom, prop del riu Gavarresa, és en part una construcció romànica que en temps

antic, pertanyia a la demarcació del castell de Loristà. El lloc surt documentat el 951 i la seva església el 982.

Els goigs dedicats a la Mare de Déu del Remei que s'hi venera, són de lletra popular i la música de l'inspirat autor Mn. Camil Geis. Diuen així:

"Des del dia que un trobaren
veu eix poble i rodalia
sovint vostra gran valia.
Per Vos, grans treballs cessaren
i així foneu nomenada
del Remei, que a tants millora.
.... tota pena és deslliurada
per vostra gracia, Senyora.

Prou que sent Vostre favor,
la bona esposa partera
pregant amb ardent fervor.
Sigui per Vos consolada,
dant-li salut en bona hora.

Santa Maria de l'Estany (m. de l'Estany)

L'Estany, recull el nom del "Stagno" (estany) que surt documentat el 927. Aquest llac o estany, fou dessecat pels volts de l'any 1570 pels monjos del monestir. L'església primitiva, erigida abans del 990, així com un reduït contingent de pobladors establerts al seu redós, pertanyien al terme antic del castell d'Oló i a la veïna parròquia de Sant Feliu de Terrassola.

L'origen del monestir arrenca l'any 1080 quan el bisbe Berenguer Seniofred de Lluçà, addicte a la reforma gregoriana, instal·là a l'església de Santa Maria de l'Estany un grup de joves canonges que seguiren la regla de Sant Agustí.

El conjunt actual de l'església, encara que molt restaurada en aquest segle, pertany a la consagració feta el 3 de novembre de 1133. El claustre és datat de finals del segle XII i principis del XIII, així com la resta de construccions monacals que encara subsisteixen.

La Mare de Déu de l'Estany és una magnífica peça del gòtic primitiu del segle XIV, molt bonica i graciosa, anomenada popularment marededéu de la llet. Esculpida en alabastre d'un sol bloc, té una suavitat de línies que la fan molt atractiva i candorosa, d'una dolcesa i humilitat rellevants. Com altres marededéus de la llet, ha estat advocada per les dones estèrils i les que van de part, tant per a tenir bona llet per a la criança de llurs fills, com per tal de que aquests, neixin sans i agraciats.

Uns goigs fets a Vic el 1891 a la Impremta Anglada de "Nostra Senyora de l'Estany, advocada de les dones estèrils y de les que van de part", diuen així:

"A les estèrils donau
fruyt de benedicció
al parir les ajudau
estant en la aflicció;
socorreu, Verge Sagrada,
la que us reclama en lo afany
siau nostra advocada
Verge Santa de l'Estany."

En altra lletra de Lluís Alemany, diuen:

"Feu que fruiti amb benaurança
tota entrany que es consum
suplicant amb l'esperança
de portar un fill a la llum.
Quan serà l'hora esperada
vetlleu Vos el seu afany
siau la nostra advocada
Verge Santa de l'Estany."

Nostra Senyora de la Tosca, a Marfà (m. antic de Moià)

La capella de la Mare de Déu de la Tosca, aixecada de bell nou el 1639, és probablement la successora d'altra capella anomenada com de Santa Maria de les Illes, documentada dins el terme antic del castell o vall de Marfà. Aquesta vella capelleta no va passar mai del seu estil rural, encara que apareix citada el 1063 i el 1067.

L'enclavament d'aquesta església pertany actualment al municipi de Castellcir, al Vallès Oriental, però la vall de Marfà i les seves esglésies, han estat de sempre, estretament vinculades a Moià.

Els seus goigs ens parlen de la seva advocació de Mare de Déu de la Llet:

"Les mares de llet faltades
confiades,
si venen a vostra ermita
se'n tornen de tal visita
aliviades."

Uns goigs molt antics, fets el 1845 a la impremta de Pau Roca del manresà carrer de Sant Miquel, diuen en la seva capçalera "Goigs de Ntra. Senyora de la Tosca, situada en lo terme de Marfà, prop de Moyà, entre unas penyas, hont ab lo impetu de cinquanta y cinch fonts, miraculosament están dos capellas fabricadas."

"A la esteril fecundau
ab fruyt de benedició
y a tots los malalts curau
queus tenen devoció:
y perço la gent acut,
a vostra capella angosta,
daunos aygua de salut
Mare de Déu de la Tosca."

Santa Maria de Joncadella (m. de Sant Joan de Vilatorrada)

L'esglesiola de Joncadella era situada a l'antic terme de la ciutat de Manresa i pertanyia a l'església de Santa Maria de la Seu. Fou parròquia durant un temps i finalment santuari de molta tradició a la comarca, havent-se convertit la seva Mare de Déu, en patrona del Pla de Bages.

El lloc de Joncadella surt documentat l'any 1064 i l'església més anteriorment, el 1031. L'actual edifici, que conserva alguns arcs antics de l'església romànica, fou edificat el 1748.

La Mare de Déu antiga, gòtica, de tradició romànica, fou destruïda per la guerra civil de 1936-1939 i en el seu lloc, s'hi venera una altra de construcció moderna, que té als peus, agenollats, dos captius alliberats dels turcs, miraculosament, per llur intervenció.

En l'actualitat, és un dels nostres santuaris bagencs que conserva més activitat religiosa i els seus goigs, antiquíssims, ens recorden aquest mateix fervor dels nostres avantpassats:

"Las donas si quant pareixen
vos invocan Verge pura
las traheu de la presura
y en aquell part no pateixen:
ans restan ab alegria
sanas sens ninguna mella:
per vostres medis Maria
Senyora de Juncadella."

Altres, igualment antics, ens recorden la tradició curativa dels nois trencats que hi acudien a la Mare de Déu fervorosos:

"Als xiquets que son trencats
se concix evidentment,
que de prompte son curats
si us reclaman peament."
"Las donas que vos suplican

en lo part son consoladas;
las criaturas trencadas,
per Vos curadas, publican
que a sos sufriments benigna
Vos prestaui piadosa orella:
per vostres medis Maria
Senyora de Juncadella."

També els xacrosos tenien consol sota la seva protecció:

"Cada dia son nombrosos
els favors que concediu
dels malalts i dels xacrosos
les pregaries sempre oiïu."

Fent referència als ex-vots, àmpliament representats fins els nostres dies, hom ha vist escrit:

"Si no ho diuen les paraules
prou ho diuen els ex-vots,
presentalles i retaules
que aquí us porten els devots;
són les proves i penyores
de les gràcies que alcanceu..."

Mare de Déu de Coaner (m. de Sant Mateu de Bages)

El Santuari de Coaner, que com diu la dita "molts anomenen i no saben on és", es troba proper a la torre del castell del mateix nom, lloc que ja surt documentat l'any 960. L'església, de magnífica traça romànica, fou consagrada el 1024 pel bisbe d'Urgell, Ermengol, que la dedicà a la Mare de Déu. Avui, el seu accés és per la població de Súria, malgrat que pertany al municipi de Sant Mateu de Bages.

El santuari, queda un xic més enllà del conjunt del castell i església romànica, i fou erigit al llarg del segle XVII, en el mateix punt on fou trobada la imatge, també romànica, en talla de fusta del segle XIII.

Tot i que sovint s'hi celebren actes religiosos, i que conserva un bonic altar barroc sense cap imatge, la Mare de Déu, per lo feréstec i despoblat d'aquest lloc, es conserva a l'església de la Colònia Valls, on hi viu el sacerdot custodi.

Nou eren els pobles de la rodalia que en moments de tribulació o devoció, invocaven a la Mare de Déu de Coaner, per a obtenir-ne el seu segur socors i remei: Coaner, Castelladral, Torruella, Saló, Valldesperes, Obiols, Súria, Sant Mateu i Castelltallat.

Els seus goigs, en moltíssimes edicions antigues, repeteixen en les seves estrofes:

"En Vos los coixos, trencats,
y la partera afligida
encontran bona acollida
y fins los desauciats
humans medis ja apurats
troban son remey...."

Algunes edicions porten la llegenda expressa "per la necessitat de l'aigua" i supliquen:

"Si tot lo poble afligit,
quan lo cel l'aigua li nega,
devant vostra imatge prega,
promptament es assistit."

Santa Maria de Montserrat (municipi de Monistrol de M.)

Els pelegrinatges a Montserrat ja són citats el 1226 quan el rei Jaume concedeix al monestir la facultat d'organitzar un mercat públic a Monistrol, posant sota la protecció del monestir a les persones i els bens, tant "els qui hi vén i s'en tornen". Aquest privilegi és confirmat el 1291 en declarar que els pelegrins només podien ser castigats per delictes comesos durant el pelegrinatge. El 1326 el papa Joan XXIII, concedeix 100 dies d'indulgència a tots els qui acudien a visitar la Mare de Déu els dies de les seves festivitats, Nadal, Pasqua o l'Ascensió.

El monestir fou fundat pel gran bisbe Oliba, entre els anys 1025 i 1030, en un indret que era propi del monestir de Ripoll des de l'any 890 i on entre altres ermites properes, hi havien la de Santa Maria i la de Sant Iscle i Santa Victòria.

La Mare de Déu, talla romànica morena del segle XII que s'hi venera, el papa Lleó XIII, en coronar-la canònicament l'any 1881 la proclamà Patrona de Catalunya. Montserrat és un símbol, tant pel creient com pel patriota. La Mare de Déu és devotament aclamada com a Mare dels catalans i com a tal, intercessora davant el Pare, en ocasió de qualsevol mal o calamitat.

El seu Virolai més conegut, escrit per Mn. Jacint Verdaguer, diu:

"En terra i mar oïu a qui us implora..."

Mare de Déu del Castell de Balsareny (m. de Balsareny)

Junt al castell de Balsareny, el millor i més ben conservat de l'època al Bages, de possible origen got, existent ja segons la documentació a l'any 951, hi ha una petita capelleta romànica sota l'advocació de Sant Iscle i Santa Victòria, germans, sants cordovesos i màrtirs del cristianisme. Actualment aquesta església és coneguda com a

capella de la Verge del Castell. La veneració allí, però en capella lateral, d'una Mare de Déu, és relativament moderna. El seu altar i capella són d'estil barroc, afegits a la construcció romànica primitiva.

Uns goigs estampats el 1890 dedicats a Llahor de la Mare de Déu del castell de Balsareny, bisbat de Vic, per cantar-se en la seva santa capella propietat dels senyors marquesos d'Alós i de Llió, barons de dit castell, diuen així:

"Nostra veu amb plaer canta
vostres glories ¡Oh Maria!
de Balsareny, Verge Santa
socorreunos nit i dia."

Altra edició més antiga de 1858, estampada pels Hereus de V. Pla de Barcelona, del carrer Princesa, implora:

"De gracies manantial
en vostra imatge, Senyora
sou, i guariu de tot mal
al qui devot vos implora.
En tot perill i tristesa
en que apurats estigueu,
aquí veniu amb prestesa
i dolç conhort trobareu:
Remei vos darà també
en qualsevol malaltia."

Unes súpriques a la Mare de Déu del castell de Balsareny, per cantar-se a la seva capella, estampades a l'obra de Jaume Jesús del carrer de Petritxol, el 1878, diuen:

"Als malalts dau, senyora,
la perfecta salut,
i amparau a tota hora
aquell que a Vos acut."

Nostra Senyora de la Pietat (m. de Cardona)

La imatge és un baix relleu esculpit en alabastre de 50 cms. d'altura per 45 d'amplada i 10 de gruix. Segons tradició fou trobada al torrent dit de Santa Maria, prop de la vella església de Majà, de la parròquia de Saló. Fou portada a Cardona a les darreries del segle XIV o primers del XV. Es venera a l'església parroquial de Sant Miquel i Sant Vicenç.

En el camí de Cardona a Torà hi ha una petita capelleta, dedicada també a la Pietat, de molta devoció dels cardonins i reedificada moltes vegades. En les processons de romeria als santuaris de Pinós i del Miracle, s'arribava a aquesta capella, cantant les lletanies dels sants. A la tarda, els romeus es congregaven a la capelleta per tal de fer

l'entrada a la vila. Al retorn, es cantaven els goigs de la Mare de Déu, dits de glòria. Quan hi havia secada al terme, es cantaven els goigs específics, fets per a demanar la pluja.

Hi ha força goigs antics d'aquesta advocació. Dels estampats per l'antiquíssima impremta d'Ignasi Abadal, en treiem aquestes estrofes:

"Puig de tots sou venerada
i advocada
Preserveu, pia Patrona
als fills vostres de Cardona.
Ja que de tots venerada
i estimada
sou, Verge de Pietat,
i en nostra necessitat
reclamada."

Santa Maria del Remei de Cardona (m. de Cardona)

Dels "Goigs de la Verge Santíssima del Remei que es venera en la sua ermita del Venyat de Cardona", fets el 1898 a Manresa, a la impremta i Llibreria de Lluís Roca del carrer de Sant Miquel, en treiem aquestes estrofes que ens parlen de la marededéu remeiera:

"Puig sou remei dels malalts,
dels perduts segura guia
Verge Santa del Remei,
ampareunos nit i dia!
A qui la desgracia apura
qui la salut te perduda,
troba en Vos segura ajuda,
te per Vos eficaç cura,
Medicina sou segura
per aquell que en Vos confia.
Verge santa del Remei
ampareunos nit i dia!
ó
... Ja que sou tant poderosa
cureu tota malaltia:
Verge Santa del Remei
ampareunos nit i dia!."

Nostra Senyora de l'Assumpció d'El Vilar (m. de Castellbell i el Vilar)

En una llista de parròquies del bisbat de Vic, datada entre els anys 1026 i 1050, ja surt documentada una parròquia a Castellbell que, hom pot identificar amb l'església de Santa Maria, on més tard, s'erigiria El Vilar.

Al Museu Episcopal de Vic hi ha una talla de la Mare de Déu del Vilar, romànica, obra del segle XIII.

De les moltes edicions de goigs dedicats a aquesta advocació, ressaltem els de 1875, fets a la impremta manresana de Lluís Trullàs, del carrer de Sobrerroca, que en els seus versets diuen:

"Vostra protecció ressalt
en eixa terra dichosa
a la Mare piadosa
sempre acut la gent malalta
i si acàs la pluja falta
a Vos la ve a reclamar.
Siau la nostra advocada
Verge i Mare del Vilar!"

Mare de Déu del Pla de Castellfollit (m. de Castellfollit del Boix)

Aquesta antiga capella, reedificada totalment, es trobava dins l'antic terme del castell de Castellfollit del Boix, en el lloc anomenat el Pla, on avui hi ha el nucli de població d'aquest municipi bagenc.

Encara que fou sempre una petita capella rural fins que s'hi traslladà aquesta funció de la de Sant Pere, consta ja citada el 1172 amb el nom de Santa Maria. En altres cites del segle XIII, de 1214 i 1249, s'especifica que és Santa Maria del Pla.

D'aquesta capella es conserva una imatge romànica que guarden els propietaris de mas Canyelles a Barcelona.

També els malalts d'aquesta contrada, anaven a la seva Mare de Déu en ocasions de malaltia, per a trobar-hi consol, com ho testimonien els goigs antics que diuen:

"Los malalts que en Vos confian
los enviau sanitat,
suplicant-ho al Fill vostre
luego ho teniu lograt;
assistiunos Verge pura
teniunos de vostra ma
ajudanos tota hora
Verge Maria del Pla."

Nostra Senyora de Lourdes (m. de Castellnou de Bages)

Els goigs de la Mare de Déu de Lourdes advocada a l'església de Sant Andreu de Castellnou de Bages, bonic temple romànic, també ens parlen de la tradició curativa d'aquesta advocació.

"Atrets de nostra virtut
en Castellnou vos veneram,
perque de Vos esperam
lo gran dó de la salut,
per eix fi tothom acut
implorant vostra assistència
de Lourdes Verge Maria,
mostraunos vostra clemencia."

Nostra Senyora de Viladelleva (m. de Callús)

Santuari amagat que s'alça proper als masos Viladelleva i Ferrer en un extrem boscós del municipi de Callús. Sempre ha estat una petita capella rural que antigament fou propietat de la família Montcada, que la cedí a la canònica de Vic.

El lloc es documenta amb el nom de "Vila de Leva", el 1025, quan hi ha una venda de terres. L'església de Santa Maria surt citada el 1033, en una donació entre germans de la família Montcada.

Segons les visites del bisbe Pasqual, especialment, del segle XVII, aquesta capella estava molt ben proveïda d'ornaments i utensilis, tenint la Mare de Déu, una llàntia encesa tots els dissabtes i festivitats pròpies, que reflectia la devoció dels comarcans vers aquesta advocació.

L'edifici que ens ha pervingut, pot ser datat com del segle XIII, tenint alguns afegits posteriors, com el campanar d'espadanya doble i el porxo davant el portal d'entrada. No coneixem cap imatge antiga d'aquesta església, però sí un bonic altar barroc conservat desmuntat en una casa propera a l'església.

Uns goigs de l'estamper i llibreter de Manresa, Ignasi Abadal, diuen:

"Advocada, nit i dia
siau sempre dels fills d'Eva
empar nostre i dolça guia,
Verge de Viladelleva."

Santa Maria del Grau de Fals (m. de Fonollosa)

Església situada al costat del mas Grauet, de la família dels Grau. Pertanyia a l'antiga demarcació del castell de Fals. El lloc i l'església surten documentats el 1039 en el testament de la vescomtessa Engúncia de Cardona. Amb anterioritat a 1154 ja consta documentada aquesta església com a parròquia. Amb la despoblació del segle XIV, va unir-se a l'església de Sant Vicenç de Fals.

La construcció de la capella, de molt interès arquitectònic, consta d'una capçalera pre-romànica, encara que avui no hi té l'altar, que fou capgirat en obrir-se el portal

nou, i una nau rectangular romànica del segle XII. El santuari fou capgirat a partir de 1685, quan el bisbe de Vic, degut al mal estat de la construcció, manà en una visita pastoral, arranjar l'església o tancar-la.

La imatge de la Mare de Déu, peça romànica força interessant del segle XIII, es conserva al Museu de Santa Maria de Manresa, tenint l'altar actual en el retaule una altra talla d'estil barroc.

Del llibre "Algunas tradiciones y hechos contemporáneos, o sea, la primera página de la historia del Santuario de Ntra. Sra. del Grau" editat el 1908 a la tipografia Viñals, del qual solament s'en conserven dos o tres exemplars, treiem l'anotació de que el 1854, en plena epidèmia de còlera que feu morir molta gent, es concentrà una gran gentada de tota la comarca en l'explanada d'aquest santuari per tal d'implorar-ne la mediació de la Mare de Déu del Grau. En acabar-se la peste, s'hi feu un altre acte multitudinari, ja que en aquest poble no hi hagué cap mort.

Cada dilluns de Pasqua Granada, dins els actes de la Festa Major de Fals, s'hi celebra el tradicional aplec amb la benedicció del "panet". Els seus goigs diuen:

"Pla de Fals i rodalia
us tenen amor fervent,
quants ex-vots, Verge Maria,
son prova d'agraïment!
Deu-nos pau, salut i pluja
les tempestes allunyau
vetlleu sempre per nosaltres
Oh Mare de Déu del Grau!"

Altres, fets per l'Ignasi Abadal de la plaça de l'Om de Manresa, invoquen així el remei a la malaltia:

"Puix que sempre sou estada
la que en tot remey nos dau,
siau la nostra advocada
Verge Maria del Grau."

Santa Maria de Gaià (m. de Gaià)

Esglesiola situada dins el terme del castell de Gaià que molt aviat obtingué la categoria de parròquia, dignitat que encara conserva. El castell surt documentat l'any 936 i l'església es cita el 996. La parroquialitat l'obtingué abans de 1154 ja que en aquest any ja es documenta.

L'edifici actual no presenta vestigis d'aquesta antigor, ja que ha estat destruït i refet per tres vegades diferents. Entre l'església i la rectoria, queda encara un comunidor, lloc on antigament els rectors maleïen les tempestes o beneïen el bon temps. D'aquest tipus d'edifici en queden molt pocs a casa nostra.

Els "Goigs en honor de la Mare de Déu de Gaià" ens recorden la seva advocació per a demanar salut:

"Protegiu amb mà segura
nostres masies i camps
deslliurant-nos de malura,
de pedregades i llamps.
Concediun-nos bona anyada,
salut, pau i benestar:
Siguen-nos sempre advocada
Mare de Déu de Gaià."

Mare de Déu de la Misericòrdia de Moià (m. de Moià)

Església situada dins el terme antic del castell de Clarà, al lloc de Moià, on entorn seu sorgí la població actual. Des de la seva consagració va obtenir el títol de parròquia, que conserva en l'actualitat.

Moià es documenta a partir de l'any 912. El castell de Clarà el 916 i l'església de Santa Maria el 939, data en que fou consagrada, malgrat que amb anterioritat ja existia, doncs el comte Guifré li feu una donació de terres que al moment de la consagració es confirmaren.

L'edifici actual no conserva res de la vella construcció romànica que el 1299 fou transformada totalment, erigint-se diversos altars a Sant Joan, Sant Miquel i Sant Martí, a part del principal de Santa Maria. El temple que ens ha pervingut data de 1724 i és fet en l'estil renaixentista propi de l'època.

A l'altar principal es venera la imatge de la Mare de Déu de la Misericòrdia, de tanta devoció pels moianesos i en quins goigs fets a Manresa el 1850, entre moltes altres edicions, trobem la següent invocació a la tornada:

"Puix dels set goigs sou dotada
donaunos pau, y concordia:
Siau la nostra advocada
Mare de Misericòrdia."

Nostra Sra. del Remei de Moià (m. de Moià)

Capella edificada als afores de la població a mitjans del segle XVI, concretament cap a l'any 1578 per Mn. Serapi Sayol, de la comunitat de preveres de l'església parroquial de Santa Maria de Moià. De molta devoció pels moianesos per a remei dels seus mals i per implorar-ne ajut en moments de calamitats públiques, havent-hi anat en processó des de la vila en diferents ocasions. S'invoca com a "Salus infirmorum" (salut dels malalts).

Els seus goigs diuen així:

"Mare del amor hermós,
amparu del desvalgut
del malalt certa salut
y del afligit socós
en la vida y en la mort
feunos propici al Senyor..."

Mare de Déu de Loreto de Moià (m. de Moià)

Petita capelleta erigida al costat del Masot, masia del terme de Moià, on s'hi venera la Mare de Déu de Loreto.

Els seus goigs, amb lletra de Manuel Bertran i Oriola i Josefina Tura, i música del mestre Joan Llongueres, canten:

"Pel miracle que us ha dut
al "Massot" com a Senyora
la nostra ànima us adora
i us demanem salut."

Santa Maria de Navarcles (m. de Navarcles)

Res no queda de l'antiga parroquial de Santa Maria de Navarcles, documentada amb profusió en els pergamins del monestir de Sant Benet de Bages des del primer moment de la seva fundació el segle X. Aquest lloc es documenta per primera vegada el 940 i la seva església apareix citada l'any 1019. L'edifici actual es producte de grans transformacions fetes al llarg dels segles XVII i XVIII.

Com a curiositat direm que en aquesta església s'erigí un altar a Sant Valentí, actual patró de la vila i que aquest bisbe i màrtir feia recuperar la parla als quecs. També es guardava un cristall, anomenat de Sant Valentí, de tradició miraculosa, que anava de casa en casa per tal d'assegurar que els parts anessin bé. Quan la pluja escassejava, era portat el sant en processó al còdol de Sant Valentí, una gran pedra a la confluència dels rius Llobregat i Calters des d'on s'aconseguia que ploqués. També s'implorava per protegir-se dels temporals.

Una urna d'argent del segle XVIII, construïda l'any 1776, guarda les restes d'aquest sant, ara solament un petit osset, que es venera a la mateixa església en el mateix sarcòfag plateresc folrat de vellut.

Els goigs de la Mare de Déu, patrona de la parròquia, alguns molts antics, ens parlen del consol que trobaven els feligresos en invocar-la:

"En Vos troban medicina
per tota clases de mals

qualsevol de entre los mortals,
mentres os clami ab fé divina..."

Nostra Senyora de Fucimanya (m. de Sallent)

Aquest santuari marià es troba situat en el terme antic del castell de Sallent, en el lloc de Fucimanya, documentat ja l'any 1001. L'església de Santa Maria és citada el 1214, quan Bertran de Lluerterres vengué l'alou i l'església de Fucimanya per 1.600 sous.

No resta res de l'edificació romànica, ja que al 1450 sofrí, a causa dels terratrèmols, importants desperfectes que feren imprescindible reedificar l'edifici, altrament modificat en segles posteriors. La pietat i la tradició però, han convertit el santuari de la Mare de Déu de Fucimanya en focus de gran devoció, sobre tot dels sallentins, avinyonesos i gent de la rodalia.

La imatge de la marededéu és una talla de fusta, obrada al segle XVI, d'escultura dreta i vestida, que fou trobada per una pastoreta i un bou, com tantes d'altres segons la tradició, en una balma propera al torrent Salat, que discorre pel fons de la "fossa magna", que dona nom al santuari.

De les cobles a Nostra Senyora de Fucimanya, estampades als obradors d'Ignasi Abadal, estamper del Govern, extraïem aquest versets que ens recorden la tradició remeiera d'aquesta advocació:

"Feu miracles infinits
als quins invoca de cor;
subveni los afligits,
als malalts donau favor.

.....

Sou la llum celestial
que le món il·lumineu;
sou la font medicinal
que tots mals prest curau."

Mare de Déu de Gràcia (m. de Sant Salvador de Guardiola)

La capella de la Mare de Déu de Gràcia, es troba situada al peu de l'important casal de Can Miralda, erigit en el mateix lloc on hi hagué el castell de Guardiola. Es una construcció del segle XVI, feta amb pedres aprofitades de la construcció romànica de l'església de Sant Salvador que encara conserva les runes dels seus dos absis al costat.

A la masia dels Miralda, conserven una bonica imatge de la Mare de Déu, romànica, que no fa gaires anys encara era a l'altar del seu santuari. Es una peça en fusta del segle XIII, segurament pertanyent a altra església ara desapareguda del terme, anomenada església de Santa Margarida, ja que a la parròquia de Sant Salvador, no hi

surt mai dedicat un altar a la marededéu en època antiga. Aquesta capella de Santa Margarida, surt documentada en ocasions al segle XIII, així com el raval on és situada. Coneixem les dades documentals de 1282, 1284 i 1285, entre altres.

Algunes estrofes dels goigs clamen:

"Té favors per qui la invoca
i un somrís pel bon romeu
puig sou feta mitjancera
tot favor Vos el doneu.

.....

Xuclant l'agre de la terra
hem girt els ulls a Vos;
endolciunos el somriure
eixugueu els nostres plors."

Marc de Déu del Remei (m. de Manresa)

Aquesta advocació es venera a la capella del mateix nom, en el raval manresà a l'orient de la ciutat, que antigament era pas obligat del camí ral que anava a Vic.

L'església del Remei fou construïda pel manresà Gaspar Picalques, ballester, per una clàusula deixada en el seu testament de 1621. Es un temple de petites dimensions, que darrerament ha estat totalment restaurat pels devots d'aquesta advocació. Fins el segle XIX, tenia un porxo al seu frontal que s'enderrocà el 1861.

La Mare de Déu del Remei és molt apreciada i advocada per tots aquells que cerquen consol als seus mals, com així ho pregonan els seus goigs antics:

"Puix regneu per sobre els sants
excel·lent i vencedora:
Per aquest vostres goigs tan grans
deu-nos prest Remei, Senyora."

BIBLIOGRAFIA

1.- AMADES, Joan. "Imatges de la Mare de Déu trobades a Catalunya". Barcelona, 1989. Col·lecció "El tresor popular a Catalunya".

2.- BRIONES, Margarita; SANTACREU, Joan. "Goigs i devoció popular". Berga. Dossier de la Revista l'Erol, núm. 23, 1989.

3.- VERT, Josep. "La indústria de la cera, els ex-vots i les devocions populars". Museu del Montgrí i del Baix Ter, 1987.

NOTA: en la transcripció dels goigs s'ha respectat la grafia original.